

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

УДК 35.01

М. І. ЛАХИЖА

ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ВЛАДИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Проаналізовано специфіку посткомуністичної трансформації суспільства та влади в Республіці Польща. Виділено цивілізаційні, ідеологічні та політичні аспекти. Підтверджено на польському прикладі думку про маятниковість розвитку країн Центральної та Східної Європи й об'єктивність європеїзації на сучасному етапі їх розвитку.

Ключові слова: Республіка Польща, суспільство, влада, посткомуністична трансформація.

The analysis of the specifics of post-communist transformation of society and government in Republic of Poland is done. Civilization, ideological and political aspects are distinguished. An idea is confirmed on the Polish example about the pendulosity of Central and East Europe countries development and objectivity of Europeanization on the modern stage of their development.

Key words: Republic of Poland, society, government, post-communist transformation.

Підготовка наукових рекомендацій щодо реформування української держави потребує не лише аналізу вітчизняних реалій і традицій, а й уважного вивчення іноземного досвіду. На нашу думку, особливо важливим є досвід постсоціалістичних країн Центральної Європи, які розпочали свої реформи раніше і досягли помітних результатів, підтвердженням чому є їх вступ до Європейського Союзу.

Вивчення процесу посткомуністичної трансформації в Польщі дозволяє, на наш погляд, краще зрозуміти процеси державотворення в постсоціалістичних країнах, зробити порівняння з реформуванням органів влади в Україні, виявити спільні риси та відмінності реформ. Вибір Польщі як об'єкта дослідження пояснюється близькістю цієї країни до України в багатьох відношеннях: економічному, соціальному, політичному, спільністю історії на окремих етапах розвитку державності, а також – помітними успіхами у проведенні реформ. Тому як досягнення, так і помилки польських реформ варті уваги українських дослідників і практиків.

Слід також відзначити значний внесок польських авторів у теорію посткомуністичної трансформації, що пов'язується, насамперед, з іменами відомого американського політика польського походження З. Бжезинського, а також економіста Л. Бальцеровича та соціолога П. Штомки. Значні напрацювання мають польські автори і щодо модернізації публічної адміністрації (Г. Іздебский, М. Кулеша та ін).

Політологічні питання посткомуністичної трансформації в Республіці Польща розкрито в публікаціях Г. Зеленько [7]. Характеристика джерел з питання модернізації публічної адміністрації Польщі та певний аналіз і узагальнення висвітлення в українській та польській історіографії цієї проблеми здійснено нами у статті [8] з метою їх уведення в науковий обіг і полегшення завдання дослідження даної проблеми українськими дослідниками.

Метою даної статті є узагальнення польського досвіду посткомуністичної трансформації.

Для позначення реформ у колишніх соціалістичних країнах використовуються терміни “посткомуністична трансформація” (орієнтуючись на ідеологічні фактори) та “постсоціалістична трансформація” (беручи до уваги соціалістичну практику). Перший термін широко використовується зарубіжними авторами.

Спільними рисами трансформаційних перетворень у країнах ЦСЄ була їх спрямованість на демократію та ринок. Як наголошує О. Долженков, приблизно однаковим був і сценарій реформ [6, с. 13]. Ініціаторами змін виступали правоконсервативні, різко антикомуністичні і проатлантичні еліти, які забезпечили в короткий період запровадження політичних і економічних моделей західного зразку. Загострення соціальних проблем привело до зростання на певний час впливу лівих сил, який знову послабився зі вступом окремих держав до ЄС та НАТО. Значним був зовнішній чинник перетворень як в економічному, так і в політичному та психологічному плані. Так, польський учений Я. Чапутович пише про тиск з боку Європейського Союзу, транснаціональних організацій, регіональних та місцевих влад тощо [15].

У період посткомуністичних трансформацій значно зросла увага до цивілізаційних основ розвитку окремих держав. Типовим стало прагнення обґрунтувати європейськість власної держави та закономірність сприйняття західних ідеалів розвитку суспільства.

На цивілізаційну еволюцію суспільств впливає комплекс факторів: до традиційних внутрішніх соціально-економічних, політичних і культурних все помітніше додаються зовнішні, що особливо помітно у випадку посткомуністичної трансформації. Глобалізація стає фактором, який усе в більшій мірі уніфікує відмінності між цивілізаціями і державами. Надії людства пов'язуються з науково-технічним прогресом, інформаційною революцією, змінами в соціально-економічній і політичній сферах.

До найвидатніших польських теоретиків цивілізації відносять Фелікса Конечного (1862 – 1949 рр.), погляди якого багато в чому сходяться з теорією С. Хантингтона, та Е. Маєвського (1858 – 1922 рр.). Ф. Конечний

розумів цивілізацію як “спосіб устрою суспільного життя” в усіх його матеріальних та духовних аспектах. Як і С. Хантингтон, С. Конечний визнає значну роль релігійного фактора у виокремленні цивілізацій. Сучасні дослідники творчості Ф. Конечного С. Буковська [14] та К. Войташ [19] наголошують на важливості його теорії і для сучасності. У першу чергу це стосується трактування таких основних цивілізаційних вартостей: добро, правда, здоров’я, добробут та краса.

А. Антошевський та інші польські автори вважають, що в Центрально-Східній Європі виявився вплив трьох цивілізацій: латинської (західної) (християнство, раціоналізм, індивідуалізм, модернізація та демократизація); візантійської (православ’я, традиційні цінності, колективізм і слов’янофільство); орієнтальної (деспотизм, бюрократично-мілітаристська структура, іслам). До латинської цивілізації цей автор відносить Чехію та Словенію (інтегровані), а також – Естонію, Латвію, Литву, Польщу, Словаччину, Угорщину, Хорватію (не інтегровані) [13, с. 27].

Відомий американський політик польського походження З. Бжезинський виділяв три групи європейських держав: Європа № 1 – залучена до інтеграції західна частина континенту; Європа № 2 – центральна частина, суспільства якої причетні до західнокультурної спадщини і прагнуть інтегруватися в Європу; Європа № 3 – балканські країни та європейська частина колишнього Радянського Союзу, деякі з них можуть стати членами об’єднаної Європи. [2]. О. Гнатюк вважає, що в масштабах Європи цивілізаційний поділ на Захід і Схід загалом вважається очевидним, а за найголовніше розмежування приймають поділ на латинське (католицизм і протестантизм) та візантійське (православ’я) християнство [4, с. 74].

У наші дні осмисленням цивілізаційних теорій у Польщі займається професор Л. Гавор [16], який відзначає конфлікт цивілізацій, але наголошує на необхідності й можливості пошуку порозуміння, особливо зважаючи на те, що лінія розламу між католицько-протестантською й православною цивілізаціями проходить через етнічно близькі слов’янські народи.

На наш погляд, польська цивілізація має внутрішнє протиріччя, яке стало саме наслідком її знаходження на рубежі Сходу та Заходу: Польща – слов’янська країна, яка має водночас міцні традиції католицизму, який відіграє суттєву роль і в її європеїзації в наші дні.

Системоутворювальними категоріями в політичній культурі кожної нації є ідентичність (самоусвідомлення), цивілізаційна місія та позиціонування на міжнародній арені. Ці категорії справляють визначальний вплив як на формування базових напрямів внутрішньої й зовнішньої політики, так і на форми та методи її реалізації, становлять основу відмінності політичної культури однієї нації від політичних культур інших народів, ядро інтегрованого образу країни. У Польщі згадані категорії, починаючи з кінця XVIII ст., коли Польща втратила свою незалежність, і понині наповнювалися конкретним змістом і ставали основою діяльності її політичного класу під значним впливом доктрин месіанства, сарматизму та прометеїзму [12]. Проблематика польського

месіанізму належить, за нашими спостереженнями, до важливих для сучасного польського політикуму. Предметом гордості поляків є твердження про демократичні засади організації влади ще з часів виборів королів, значна роль шляхти та авторитет шляхетності, вольності як пріоритетна риса національного характеру тощо. Так, К. Войташ виділяє такі національні цінності, як родина, вільні вибори, костел, еліта (шляхта). Польща продовжує підтримувати власну концепцію демократії, свободи та незалежності, що помітно як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Проявом месіанства й прометеїзму можна вважати, на думку Ю. Щегельської, заангажованість польського політикуму та значної частини суспільства в українські події на зламі 2004-2005 рр. та сприяння євроінтеграційним прагненням України.

Матеріали нашого дослідження дозволили також зробити припущення щодо маятниковості розвитку країн Центральної, Східної та Південної Європи [9]. Всі вони в тій чи іншій мірі періодично відчують вплив Сходу чи Заходу, що помітно і в Польщі. Польща пережила процеси впливу сусідніх держав, а також три поділи в XVIII ст., що мало негативні впливи на її етносоціальний розвиток. Панування тоталітарної комуністичної ідеології тільки посилило деструктивні етносоціальні процеси. Проте цей період історії в Польщі був порівняно коротким, а тоталітаризм проявлявся значно у слабкішій формі, ніж у республіках Радянського Союзу, що дозволило зберегти історичну пам'ять та традиції.

Професор Е. Внук-Липинський у статті 1995 р. наголосив, що за останні п'ятдесят років польське суспільство, як і інші суспільства країн ЦСЄ, пережило два системних перетворення. Перше – становлення та розвиток комуністичної системи з кінця 1940-х рр. XX ст., друге – полягало у звільненні від цієї системи. Трансформаційні реформи у країнах ЦСЄ можна вважати поверненням суспільств до ситуації, що передувала соціалістичним революціям, але цю тезу не варто розуміти формально, оскільки потрібно враховувати, що за період соціалізму відбулися значні соціально-економічні перетворення та зміни в менталітеті населення, особливо молодшого покоління. Водночас, слід відзначити, що саме молодь та інтелігенція були найбільш активними учасниками змін.

Необхідно також порівняти погляди на трансформаційні процеси на їх початку та в наші дні, а також відмінності їх сприйняття в окремих державах. Так, у 1991 р. у Варшаві відбулася конференція “Сучасність поляків” за участю соціологів, політологів, антропологів, психологів і представників інших наук. Центральним стало питання взаємозв'язку понять “сучасна людина” та “сучасне суспільство”. Учасники відзначили інтернаціоналізацію культури та її значний вплив на напрям, перебіг та темпи модернізаційних процесів. Вказувалося також на необхідність урахування традицій для збереження ідентичності, відзначалася значна роль освіти, яку пропонувалося реформувати з урахуванням вимог сучасності. Роль релігії визнавалася високою, але було відмічено, що її значення є різним в окремих державах, залежно від традицій. Осмислюючи питання щодо можливості застосування в Польщі наявних

модернізаційних теорій, учасники конференції визнали необхідність генерування власних концепцій розвитку. На питання щодо можливих темпів модернізації (стрибок чи еволюція) відповіді не було знайдено. Основними проблемами тогочасної Польщі було визнано: низький рівень життя, брак демократичних традицій, недоліки в освіті, несформованість громадянського суспільства. Указувалося також на важливість урахування загальноєвропейських процесів [17]. Подібні пошуки відбувалися в усіх посткомуністичних країнах. Їх особливістю було прагнення сконцентруватися на глобальних питаннях, що можна зрозуміти, зважаючи на відсутність теоретичного обґрунтування посткомуністичного транзиту.

Отже, теоретична концепція переходу ґрунтувалася на визнанні єдності Східної Європи та Заходу та необхідності забезпечення тотальної зміни суспільних відносин у країнах ЦСЄ. По суті, мова йшла про “створювану ринком модернізацію”. У той же час існували критичні точки зору кейнсіанського плану щодо помилок стихійності та “нетворчого руйнування”. Градуалістський підхід вимагав поступових продуманих реформ. Ортодокси теорії трансформації наголошували на необхідності застосування стабілізації, лібералізації та приватизації як суті політики реформ.

Останніми десятиліттями, як наголошує О. Гнатюк, – європейський проект тісно пов’язує з модерністю; модернізацію часто ототожнюють з вестернізацією [4, с. 68]. Е. Внук-Липинський виділяє такі вузлові пункти перетворень: держава – громадянське суспільство; громадянське суспільство – церква (особливо у Польщі); роботодавці – наймані працівники; влада – опозиція. Аналізуючи особливості трансформації в Польщі, цей автор вказує на значну роль мас у підтримці реформ. Зокрема, проведення круглих столів за участю широкого кола представників різних політичних сил сприяло прискоренню реформ [18].

Л. Колярьско-Бобиньська в публікації 2000 р. відзначала, що “в процесі реформування, тобто цілеспрямованого здійснення перетворень, після 1989 р. можна виділити два періоди: реформи початку 1990-х рр., які головним чином зачіпали принципи та інститути економічної системи, і реформи кінця 1990-х рр., коли було прийнято рішення про перебудову багатьох сфер суспільного життя”. Інші польські дослідники – А. Ріхард та Е. Внук-Липинський у 2002 р. проаналізували та виділили на прикладі Польщі такі фази періоду трансформації: початкова, коли почалися процеси перетворення старого режиму в нову систему; міжсистемна, коли стара система вже не функціонує, а нова ще не діє; просунута фаза, коли досягнута критична маса змін; постреволюційна, яка характеризується зникненням революційної ейфорії; фаза консолідації, коли система стабілізувалася і практично стає в суспільному житті єдиною доступним полем гри з приводу інтересів і цінностей. Авторами зроблено висновок про перебування польського суспільства на завершальній стадії трансформації та виділено такі риси фази консолідації: виконання правил гри діє в такій мірі, що у сприйнятті мас їх не вигідно порушувати; влада переходить від уряду до опозиції та назад; система

артикуляції інтересів і цінностей відносно стабільна, за виключенням системи політичних партій; правила гри не заперечуються значними політичними та соціальними силами; маси демобілізовані, а групи інтересів та етосу стабільні; система соціально легітимізована, а системні альтернативи позбавлені сил для мобілізації мас [10, с. 68]. Відзначимо, що таку періодизацію можна застосовувати і до інших посткомуністичних держав, але маючи на увазі, що в кожній країні ці фази мали свою особливість як хронологічно, так і за змістом.

Цікавим є порівняння посткомуністичної модернізації у країнах Центральної та Східної Європи і з точки зору ролі в них громадянського суспільства. Зокрема, цю проблему досліджує Г. Зеленько, яка відзначає порівняно ранню інституціалізацію громадянського суспільства в Польщі та значну роль опозиції в падінні соціалістичного режиму та трансформаційних перетвореннях сучасності. В умовах соціалізму тут було збережено багато до комуністичних інститутів і структур, а система політичних інституцій була синтезом радянської системи управління та елементів національної політичної традиції. Кращими, ніж у колишніх республіках СРСР, тут були і умови для формування середнього класу. Відзначено також порівняно високу роль у модернізації суспільства та публічного управління, зокрема науковців та представників незалежних аналітичних центрів [7].

Цікавими є порівняльні дослідження, здійснені російськими соціологами на основі опитування громадян Росії та інших посткомуністичних країн. Так, Є. Данилова та В. Ядов у статті 2007 р. порівнюють самопочуття росіян і поляків у процесі суспільних змін і роблять висновок про “несподівано багато схожого”: базовими універсальними опорами виступають первинні – сімейні та дружні спільноти, але важливими залишаються етнос та держава; виграли від перетворень, в основному, молоді люди з вищою освітою, що мешкають у містах; маргіналізація значної частини населення як результат посилення економічної нерівності. Разом з тим, робиться основний висновок, що в Польщі процес формування нової матриці соціальної взаємодії уже дав суттєві результати. Поляки більш соціально орієнтовані, реалістичні та помірковані в оцінці подій. Набагато меншим в Польщі є і соціальне розшарування [5].

Цікаві узагальнення щодо ролі місцевих еліт в Польщі робить Е. Вятр [3, с. 15–21]. Наголошено, що в період 1960-70-х рр. у Польщі місцеві лідери були прагматичною, технократичною політичною елітою. Проте, напередодні змін 1989 р. відзначався несподівано високий рівень їх готовності до демократичних змін. Автори дослідження зробили висновок, що польські місцеві лідери не бачили у зміні режиму катастрофи. Ситуація в цьому відношенні не змінилася і після приходу до влади “Солідарності”. Нові лідери відзначалися високою мірою заідеологізованості, 85 % з них виступали за приватну власність, більшість з них починали політичну кар’єру в “Солідарності”.

Важливо наголосити, що перехід від соціалістичної системи до капіталізму в усіх країнах передбачав нагромадження певної критичної маси, яка складалася як з інституційних, так і інших чинників. Наприклад, свобода

приватного підприємництва в економічній системі з переважанням соціалістичних підприємств мала тенденцію до перетворення на капіталістичну, а свобода створення партій та гарантування свободи слова неминуче вели до плюралізму у політичному відношенні. У ПНР, НРБ та НДР існувала багатопартійна система, що полегшувало трансформаційні процеси.

Але, на нашу думку, радикальність залежить більше від повноти перетворень, ніж від швидкості. Так, навіть автор польської “шокової терапії” Л. Бальцерович вважає, що пояснення причин суспільного невдоволення і політичної нестабільності в тій чи іншій країні не можна пов’язувати з темпами реформ, а Б. Хейбей та П. Мюрелл запевняють, що швидкість реформ не впливає на зростання економіки. Щоправда, Дж. Сакс знаходить прямий зв’язок між швидкістю реформ та економічного зростання. Викликає сумнів і теза Л. Бальцеровича, що “радикальні реформи завжди впроваджуються продумано” [1, с. 234]. Аналіз свідчить, що до посткомуністичних трансформацій подібне твердження застосовувати не варто.

Формою діалогу влади з опозицією в Польщі в березні – квітні 1989 р. були круглі столи, які пізніше проводилися і в Угорщині та Болгарії. З одного боку, круглі столи дозволили виробити певні правила перехідного періоду та полегшили перехід влади до опозиції. З іншого – вони полегшили адаптацію комуністичних партій до нових умов, що неоднозначно оцінюється науковцями.

Реформи в Польщі відбувалися порівняно швидко шляхом так званої “шокової терапії”. Проте її соціальні наслідки привели до перемоги лівих, спочатку на виборах до парламенту (1993 р.), а у 1995 р. – і на президентських виборах. Порівняльний аналіз указаних П. Штомпкою проявів травм перехідного періоду для Польщі з виділеними нами на основі досліджень українських учених особливостями цього процесу в Україні свідчить про наявність як спільних рис, так і особливостей. Наприклад, в Україні, на відміну від Польщі, помітним був і є симптом меншовартості, сильніше проявився вплив тоталітаризму, релігійна традиція та націоналізм були слабкими, а відкритість та зв’язки із Заходом були мінімальними [11, с. 9]. В Україні, як і в Росії, був помітним розкол суспільства, в той час як у Польщі стосовно ґрунтовних орієнтирів модернізації суспільства спостерігалася єдність, а суперечки точилися, в основному, не щодо напрямку, а щодо шляхів та методів перетворень. Тому співпраця органів влади з громадськими організаціями була в Польщі глибшою.

Водночас, як в Україні, так і в Росії, проявляються помітні і в Польщі в період 1990-х рр. XX ст. симптоми травми: недовіра, песимістичний погляд на майбутнє, ностальгія за минулим, політична апатія, посткомуністичні травми колективної пам’яті.

Узагальнюючи, можна констатувати об’єктивність процесу трансформації суспільства у посткомуністичних країнах, який потрібно розглядати як комплексний процес змін, що охоплює всі сторони життя. Спрямованість реформ до ринку та поглиблення демократії проявлялася в кожній з країн по-

різному, залежно від національних умов. Помітним чинником впливу на темпи та глибину реформ був зовнішній фактор – глобалізація, євроінтеграція, позиція сусідніх держав. Важливим етапом трансформація стала підготовка до вступу до ЄС. У Польщі процес посткомуністичної трансформації відбувався радикальним шляхом як в економіці, так і в політичній сфері. Проте як і в інших державах, реформи відбувалися хвилями, шокова терапія призвела до певних відпливів вліво. Стабілізація спостерігається вже після вступу до Європейського Союзу.

Література:

1. *Бальцерович Л.* Соціалізм, капіталізм, перетворення / Л. Бальцерович ; [пер. з англ. ; за заг. ред. Б. В. Новикова]. – Х. : Каравела, 2000. – 416 с.
2. *Бжезинський З.* Велика шахівниця. Геостратегійна фантазмагорія /
3. *Бжезинський //* Політика і культура. – 2004. – № 4. – С. 16–19 ; № 7. – С. 16–19.
3. *Вятр Е.* Местные элиты и демократические перемены. Польша 1990 – 2002 / Е. Вятр // Социологические исследования. – 2005. – № 2. – С. 15–21.
4. *Гнатюк О.* Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – К. : Критика, 2005. – 528 с.
5. *Данилова Е.* Россияне и поляки о своем самочувствии в условиях общественных перемен / Е. Данилова, В. Ядов // Социологические исследования. – 2007. – № 7. – С. 1–11.
6. *Долженков О.* Посткомуністичні трансформації в країнах Центрально-Східної Європи та СНД: порівняльний аналіз / О. Долженков // Нова політика. – 2000. – № 5. – С. 12–16.
7. *Зеленько Г. І.* “Навздогінна” модернізація: досвід Польщі та України : монографія. – К. : Критика, 2003. – 215 с. ; *Зеленько Г. І.* “Політична матриця” громадянського суспільства на прикладі України та країн Вишеградської групи : [монографія] / Г. І. Зеленько. – К. : Знання України, 2007. – 336 с.
8. *Лахижа М.* Модернізація публічної адміністрації Республіки Польща: аналіз джерел та літератури / М. Лахижа // Публічне управління: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 23–28.
9. *Лахижа М. І.* Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти : [монографія] / М. І. Лахижа. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 289 с.
10. *Ричард А.* Источники политической стабильности и нестабильности в Польше / А. Ричард, Э. Внук-Липинский // Социологические исследования. – 2002. – № 6. – С. 62–73.
11. *Штомпка П.* Культурная травма в посткоммунистическом обществе / П. Штомпка // Социологические исследования. – 2001. – № 2. – С. 3–12.
12. *Щегельська Ю.* Месіанство, сарматизм, прометеїзм... Вплив політичних поглядів польських мислителів на роль, місце та цивілізаційну місію Польщі й поляків у світі, на формування інтегрованого образу країни / Ю. Щегельська // Віче. – 2008. – № 31. – С. 51–53.

13. *Antoszewskie A.* Koalicje gabinetowe w Europie / A. Antoszewskie // W. Bokajlo (red.) Studia z teorii polityki, kultury politycznej I myśli politycznej. – Wrocław, 1996. – S. 60.

14. *Bukowska S.* Filozofia polska wobec problemu cywilizacji. Teoria Feliksa Konecznego / S. Bukowska. – Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. – Katowice, 2007. – 152 s.

15. *Czaputowicz J.* Nauka o państwie / pod red. nauk. Pawła Kaczorowskiego; [aut.] Jacek Czaputowicz [et al.]. – Warszawa : Szkoła Główna Handlowa, 2006. – 366 s.

16. *Gawor L.* Szkice o cywilizacji. – Rzeszów: Wydaw. Uniw. Rzeszowskiego, 2009, s. 185.

17. *Krzysztofek K.* Czy Polska może wybić się na nowoczesność? / K. Krzysztofek, M. Szczepanski, A. Sarapata // Przegląd powszechny. – 1992. – № 6. – S. 472–482.

18. Transformationsprobleme in Mittel- und Osteuropa. Analyse von Edmund Wnuk-Lipinski. 1995. – Режим доступу: <http://www.internationalepolitik.de/archiv/jahrgang1995/juni1995/transformationprobleme-in-mittel--und-osteuropa.html>.

19. *Wojtas K. J.* Cywilizacja Polska. Droga do Imperium / K. J. Wojtas, 2012. – Режим доступу : <http://polacy.eu.org/cp>.

Надійшла до редколегії 29.05.2012 р.

УДК 35.33

ВИТАУС ШЕНЯВИЧУС, АНТАНАС ШЕНЯВИЧУС

КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ У КРАЇНАХ – ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З'ясовано, що моделі контролю фінансових ринків у країнах – членах Європейського Союзу варіюються від таких, що здійснюються окремими незалежними контролюючими органами, до схем, де існують об'єднані інстанції (централізований контроль), які контролюють увесь фінансовий сектор у цілому, у т.ч. банки, страхові компанії та інвестиційні організації.

Ключові слова: контроль фінансового ринку, інституційна структура, фінансова криза, реформа, Європейський Союз.

Financial supervision regimes vary significantly between the European Union member states. These “models” range from independent stand-alone supervisory authorities to consolidated (centralized) supervisors responsible for supervising the entire financial sector, including banks, insurance companies and securities firms.

Key words: financial market supervision; institutional structure; financial crisis; reform; European Union.